

Ali Kondi

PRELAZAK

Prevela
Nevena Andrić

■ Laguna ■

Naslov originala

Ally Condie

CROSSED

Copyright © 2011 Allyson Braithwaithe Condie

Translation Copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Ijanu,
koji je pogledao uvis
i počeo da se penje*

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Ne odlazi tiho u tu blagu noć*

Dilan Tomas

*Ne odlazi tiho u tu blagu noć,
Gori i bunca starost na kraju dana.
Žesti se, besni, dok svetlost se gasi!*

*Iako mudri shvatiše: tama je pravedna,
Jer rečma munju nisu razgranali, ipak –
Ne odlaze tiho u tu blagu noć.*

*Dobri poslednjim nariču drhtajem
Nad krhkim delima u zelenoj uvali:
Žeste se, besne, dok svetlost se gasi.*

*Divljaci sunce love, opevaju mu let.
Kad kasno saznaju da su ga ražalostili,
Ne odlaze tiho u tu blagu noć.*

---

* Prepev Srba Mitrović, *Antologija engleske poezije 1945–1990, Svetovi*, Novi Sad, 1992. (Prim. prev.)

*Trezveni pred smrt, sumračnim pogledom
Vide: i slepčeve oči gore i raduju se,
Pa se žeste, besne, dok svetlost se gasi.*

*A ti moj oče, u tužnim visinama gore:
Kuni me, blagoslovi, tim gorkim suzama!
Ne odlazi tiho u tu blagu noć!
Žesti se, besni, dok svetlost se gasi!*

Preći sprud
Lord Alfred Tenison

*Večernjača, sunčev zalazak,
Sprud nek ostane nem!
I poziv meni, jasan i lak
Na more da se otisnem.*

*Al' plima što ne miruje još od davnina,
Sad kô da spava, bez šuma, pene,
Kad ono što se diže iz neznanih dubina
Natrag kući krene.*

*Sumrak, večernji zvon,
Noć gasi svetlost jarku!
Oproštajima i tuzi nisam sklon
Kad se ukrcam u barku.*

*Možda me daleko od našeg vremena, mesta
Odnese te plime ćud.
Nadam se da ću lično sresti Pilota
Kad budem prešao sprud.*

PRVO POGLAVLJE

Kaj

*S*tojim u reci. Plava je. Tamnoplava. Odražava boju večernjeg neba.

Ne pomeram se. Reka se pomera. Gura me i šišti kroz travu na ivici vode. „Izlazite odatle“, kaže oficir. Sa obale je u nas uperio baterijsku lampu.

„Rekli ste da stavimo telo u vodu“, kažem; namerno pogrešno tumačim njegove reči.

„Nisam rekao da i sami uđete“, kaže oficir. „Spustajte ga i izlazite napolje. I ponesite taj kaput. Sad mu ne treba.“

Bacam pogled naviše, u Vika, koji mi pomaže oko tela. Vik ne ulazi u vodu. Nije odavde, ali svi u logoru čuli su glasine o zatrovanim rekama u Spoljašnjim provincijama.

„U redu je“, kažem tiho Viku. Oficiri i zvaničnici žele da se plašimo reke – svih reka – kako nikad ne bismo pokušali da iz njih pijemo ili ih pređemo.

„Zar ne želite uzorak tkiva?“, dovikujem oficiru na obali dok Vik okleva. Ledena voda dopire mi do kolena, a glava mrtvog dečaka klatara se pozadi i otvorene oči pilje mu u nebo. Mrtvi ne vide, ali ja vidim.

Vidim i previše. Oduvek. Reči i slike čudnovato mi se povezuju u glavi i, gde god se nalazio, primećujem pojedinosti. Sada, recimo. Vik nije kukavica, ali preko lica ima skramu straha. Rukavi mrtvog dečaka: iskrzani su, končići vise i vuku se po vodi jer mu ruka landara. Dok se Vik približava obali, tanušni gležnjevi i bosa stopala blede mu se svetlucaju u rukama. Oficir nam je već naredio da mrtvacu izujemo čizme. Sada ih klata za pertle; liče na nekakav crni metronom. Drugom rukom mi usmerava snop iz baterijske lampe pravo u oči.

Dobacujem kaput oficiru. Mora da ispusti čizme kako bi ga uhvatio. „Slobodno pusti“, kažem Viku. „Nije težak. Snaći ću se.“

No sada se i Vik uključuje. Mrtvom dečaku su noge mokre, a svakodnevna odeća mu je promoćena. „I nije ovo baš neko oproštajno slavlje“, dovikuje Vik oficiru. U glasu mu se oseća gnev. „Je l' onu sinoćnu večeru *sâm* izabrao? Ako jeste, i zaslužuje smrt.“

Toliko dugo nisam sebi dopustio da osetim gnev, i sada ne samo da ga *osećam*. Prepunjuje mi usta i ja ga gutam; ukus je oštar i metalan, kao da grizim kroz

staniol. Ovaj dečak je mrtav jer su oficiri pogrešno procenili. Nisu mu dali dovoljno vode i prerano je umro.

Moramo da sakrijemo telo jer u ovom zarobljeničkom logoru ne bi trebalo da umiremo. Treba da čekamo dok nas ne pošalju u sela, gde će se Neprijatelj postarati za nas. Ne ispadne uvek tako.

Društvo želi da se plašimo smrti. Ipak, ja se ne plašim. Plašim se samo da ću umreti na pogrešan način.

„Ovako završavaju izvitopereni“, govori nam oficir nestrpljivo. Korakne prema nama. „To već znate. Nema oproštajnog obeda. Nema poslednjih reči. Pustite ga i izlazite odatle.“

Ovako završavaju izvitopereni. Gledam dole i vidim da je, kao i nebo, voda pocrnela. Još ne puštam.

Građani završavaju s proslavom. S poslednjim rečima. Uzorak tkiva čuva im se radi moguće besmrtnosti.

Ne mogu ništa povodom hrane ili uzorka tkiva, ali znam reči. Uvek su tu, premeću mi se po glavi zajedno sa slikama i brojevima.

Zato šapućem one, kako se čini, prikladne za reku i smrt:

*„Možda me daleko od našeg vremena, mesta
Odnese te plime ćud.
Nadam se da ću lično sresti Pilota
Kad budem prešao sprud.“*

Vik me iznenađeno gleda.

„Pusti“, kažem, i u isto vreme puštam.

DRUGO POGLAVLJE

Kasija

Prljavština je deo mene. Topla voda u umivaoniku u uglu teče mi preko šaka i one crvene, što me podseća na Kaja. Sad mi ruke pomalo liče na njegove.

Naravno, mene skoro sve podseća na Kaja.

Komadom sapuna ovomesečne boje, novembarske, poslednji put ribam prste. Na izvestan način mi se dopada prljavština. Uvlači mi se u svaku poru kože, na nadlanicama mi crta mapu. Jednom, veoma umorna, pogledala sam geografsku kartu svoje kože i zamišljala kako pomoću nje mogu da stignem do Kaja.

Kaj više nije ovde.

Sve ovo – daleka provincija, radni logor, prljave ruke, umorno telo, bolne misli – sve je tako kako je jer Kaj više nije ovde i ja želim da ga pronađem. I čudno je kako

odsustvo može da liči na prisustvo. Toliko mi nedostaje da bih se, ako bi tog osećaja nestalo, zgranuto osvrnula i videla da je prostorija ipak pusta, jer u njoj je pre ipak bilo nečega, ako već ne *njega*.

Okrećem se od umivaonika i gledam po kolibi. Prozorići visoko duž zidova mračni su jer je veče. Veče uoči premeštaja; raspoređiće me na još jedan radni zadatak i završila sam. Posle ovoga, kako su me obavestili, odlazim u Centralu, najveći grad Društva, na svoje krajnje radno mesto u jednom tamošnjem centru za razvrstavanje. *Pravo* radno mesto, ne ovo kopanje po prašini, ovo teško rintanje. Tokom tromesečnih radnih dužnosti selila sam se iz logora u logor, ali do sada su svi bili u provinciji Tani. Nadala sam se da ću nekako dospeti do Spoljašnjih provincija, ali nisam ništa bliža Kaju nego kad sam krenula.

Ako ću bežati u potragu za Kajem, moram to uskoro.

Indi, jedna od devojaka u kolibi, gura se pored mene prema umivaoniku. „Jesi li ostavila malo tople vode i za nas ostale?“, pita.

„Jesam“, kažem. Gunda nešto dok pušta vodu i uzima sapun. U redu iza nje stoji nekoliko devojaka. Ostale sa iščekivanjem sede na ivicama kreveta postrojenih u redove.

Danas je sedmi dan, dan kada stižu poruke.

Pažljivo odvezujem torbicu s pojasa. Svaka od nas ima po jednu i treba da ih nosimo svuda sa sobom, uvek. Torbica je prepuna poruka; kao i većina devojaka,

čuvam papire dok ne postanu nečitljivi. Liče na tanane latice novoruža koje mi je Zander dao kada sam kretala iz Konaka i koje takođe čuvam.

Dok čekam, pregledam stare poruke. Druge devojke isto.

Papiri brzo požute po ivicama i počnu da se raspadaju – te reči su namenjene da ih pročitaš i da nestanu. U poslednjoj poruci od Brema piše da teško radi na njivi i da je primeran učenik u školi i nikad ne kasni na časove, što mi je smešno jer znam da, barem što se tiče tog poslednjeg, izvrće istinu. Od Bremovih reči takođe mi kreću suze – kaže da je pogledao dedinu mikrokartu – onu iz zlatne kutije sa oprostajnog slavlja.

Istoričar čita kratak prikaz dedinog života i na samom kraju spisak dedinih omiljenih uspomena, piše Brem. Ima po jednu za svakoga od nas. Omiljena uspomena na mene mu je kad sam rekao prvu reč: „još“. Omiljena uspomena na tebe mu je nešto što je nazvao crvenim baštenskim danom.

Na dan slavlja, kad smo gledali mikrokartu, nisam mnogo obraćala pažnju – previše sam se usredsredila na dedine poslednje trenutke u sadašnjosti da bih prošlosti poklonila punu pažnju. Nameravala sam da opet pogledam kartu, ali nikad nisam, a sad priželjkujem da jesam. Još više bih volela da se sećam crvenog baštenskog dana. Sećam se *mnogih* dana kad sam sedela na klupi i pričala sa dedom, među crvenim pupoljcima u proleće ili crvenim novoružama leti ili crvenim lišćem na jesen. Sigurno je na to mislio. Možda je Brem pogrešno zapisao – deda

pamti *crvene baštenske dane*, u množini. Prolećne, letnje i jesenje dane koje smo proveli u razgovoru.

Poruka od roditelja deluje vrlo poletno; obavestili su ih kako će mi premeštaj u sledeći logor biti poslednji.

Ne mogu ih kriviti što se raduju. Verovali su u ljubav i pružili su mi priliku da pronađem Kaja, ali nije im žao što je ta prilika pri kraju. Divim im se što su me pustili da probam. Većina roditelja ne bi uradila ni toliko.

Mešam papire i mislim na karte za igranje, mislim na Kaja. Šta ako pomoću ovog premeštaja stignem do njega, ako ostanem sakrivena na vazдушnom brodu i kao kamen padnem s neba u Spoljašnje provincije?

Ako bih to uradila, šta li bi pomislio kad bi me video posle ovoliko vremena? Da li bi me uopšte prepoznao? Znam da izgledam drugačije, i ne samo zbog ruku. Uprkos punim porcijama hrane, smršala sam od ovolikog rada. Imam podočnjake jer ne uspevam da spavam, iako Društvo ovde ne nadgleda snove. Premda me brine što ih naizgled ne zanimamo preterano, dopada mi se nova sloboda spavanja bez snočitača. Ležim budna i mislim na stare i nove reči, i na poljubac koji smo ukrali kad Društvo nije gledalo. Ipak, *trudim* se da zaspim, stvarno se trudim, jer Kaja najbolje vidim u snovima.

Smemo da se vidimo s nekim samo kad Društvo dopusti. Uživo, preko prijemnika, na mikrokarti. Nekada je Društvo puštalo građane da sa sobom nose slike voljenih osoba. Ako neko umre ili ode, barem se sećaš kako je izgledao. To, međutim, ne dozvoljavaju već godinama.

A sada je Društvo ukinulo i običaj da se, posle prvog susreta licem u lice, novoizabranima daju slike izabrani-ka. To sam saznala iz jedne poruke koju *nisam* sačuvala – obaveštenja od Odseka za izbiranje, upućenog svima koji su se odlučili na izbiranje. Pisalo je, između ostalog: *Postupak izbiranja biće uprošćen zarad veće delotvornosti i kako bi se povećao broj najboljih mogućih ishoda.*

Pitam se je li bilo još grešaka.

Opet žmurim i priželjkujem da preda mnom načas sevne Kajevo lice. Ipak, svaka slika koju u poslednje vreme zamislim deluje nekako nepotpuno, zamrljana je na različitim mestima. Pitam se gde je Kaj sada, šta mu se dešava, je li uspeo da zadrži komad zelene svile koji sam mu dala pre nego što je otišao.

Je li uspeo da zadrži mene.

Vadim nešto drugo i na krevetu pažljivo širim papir. S papirom se promalja i latica novoruže, pod prstima i sama nalik na stranicu; po rubu je i njena ružičasta boja počela da žuti.

Devojka kojoj su dodelili krevet pored mog primećuje šta radim, pa silazim na donji. Devojke se okupljaju, kao i uvek kad izvadim baš ovu stranicu. Ne mogu da upadnem u nevolje što ovo čuvam – na kraju krajeva, nije posredi ništa nezakonito ili prokrijumčareno. Odštampano je na običnom prijemniku. Ipak, ovde ne smemo da štampano ništa osim poruka, pa je ovaj sićušni komadić umetnosti postao dragocenost.

„Mislim da ga sada možda gledamo poslednji put“, kažem. „Raspada se.“

„Meni uopšte nije palo na pamet da ponesem neku od Stotinu slika“, kaže Lin i pogne glavu.

„Nije ni meni“, kažem. „Neko mi je ovo dao.“

Zander, tamo u Konacima, onog dana kad smo se opraštali. To je broj devetnaest od Stotinu slika – *Kanjon Kolorada* Tomasa Morana – i u školi sam o njemu jednom pisala referat. Tada sam rekla kako mi je to omiljena slika. Zander je to sigurno pamtio sve ove godine. Slika me je nekako neodređeno i plašila i uzbuđivala – nebo je bilo tako bajno, zemlja tako divna i opasna, tako puna visina i dubina. Plašila me je ogromna veličina takvog mesta. U isto vreme, bila sam veoma tužna što ga nikad neću videti: zeleno drveće koje se pripija za crveno stenje, plavi i sivi oblaci lebde i jure, a sve prekrivaju zlato i tama.

Pitam se oseća li mi se deo te čežnje u glasu kada govorim o slici, pitam se da li je Zander to primetio i zapamtio. Zander i dalje potajno igra igru. Ova slika mu je jedna karta. Sada kad vidim sliku ili dodirnem laticu novoruže, sećam se koliko mi je blizak i koliko zna, i pomalo tugujem za onim čega sam morala da se odreknem.

Rekla sam da sada poslednji put gledamo sliku i bila sam u pravu. Kada sam je uzela u ruke, raspala se. Sve uzdišemo uglas, i na zajedničkom dahu, kao na pove-
tarcu, komadi leprašaju.

„Možemo da gledamo sliku na prijemniku“, kažem im. Jedini prijemnik u logoru bruji u glavnom holu; velik je i osluškuje.

„Ne“, kaže Indi. „Kasno je.“

Istina; posle večere treba da ostanemo u kolibi. „Sutra za doručkom, onda“, kažem.

Indi odmahne rukom kao da nije bitno, okreće se na drugu stranu. U pravu je. Ne znam zašto nije isto, ali nije. U početku sam mislila da je slika naročita zato što je *imam*, ali nije čak ni to. Gledati nešto a da te niko ne posmatra, a da ti ne govori kako da vidiš. Eto šta nam je slika podarila.

Ne znam zašto, pre nego što sam došla ovamo, nisam sa sobom stalno nosila slike i pesme. Sav taj papir u prijemnicima, sva ta raskoš. Toliko pažljivo odabраниh divota, a mi ih svejedno ne gledamo dovoljno. Kako nisam videla koliko je sveža ona zelena boja blizu kanjona – toliko da gotovo osećaš glatkoću lišća, lepljivog poput leptirovih krila koja se prvi put otvaraju?

Jednim hitrim pokretom Indi čisti parčiće s mog kreveta. Nije ih čak ni pogledala. Po tome znam da joj gubitak slike nešto znači, jer tačno je znala gde su komadići.

Nosim ih na spaljivanje, a oči mi se magle od suza.

Nema veze, govorim sebi. Ostalo ti je nešto drugo, nešto čvrsto, skriveno ispod papira i latica. Kutija za tablete. Srebrna kutija s proslave izbiranja.

Kajev kompas i Zanderove plave tablete.

Kompas i tablete obično ne držim kod sebe u torbi. Isuviše su dragoceni. Ne znam da li mi oficiri preturaju po stvarima, ali sigurna sam da druge devojke to rade.

Zato prvog dana u svakom novom logoru iznesem kompas i plave tablete, zakopam ih duboko, i kasnije se vratim po njih. Pored toga što su nezakoniti, i jedno i drugo su vredni pokloni: kompas, zlatan i blistav, ume da mi kaže u kom pravcu da idem. A Društvo nam oduvek govori kako, uz pomoć vode, plava tableta može da nas održava u životu dan ili dva. Zander je za mene ukrao nekoliko desetina; mogu dugo da izdržim. Zajedno, pokloni su savršen spoj za preživljavanje.

Samo kad bih nekako dospela do Spoljašnjih provincija, pa da ih upotrebim.

Ovakvih večeri – večeri uoči premeštaja – moram da se vratim onamo gde sam ih zakopala, s nadom da ću se setiti tačnog mesta. Večeras sam poslednja ušla unutra, a zemlja iz drugog dela njive zamrljala mi je ruke. Zato žurim da ih operem; nadam se da Indi, onako oštrooka, nije primetila dok je stajala iza mene. Nadam se da nimalo zemlje neće ispasti iz torbice i da niko neće čuti melodično zveckanje – taj zvuk nade – dok se srebrna kutija i kompas sudaraju, međusobno i s kutijom za tablete.

U ovim logorima od drugih radnica pokušavam da sakrijem da sam građanka. Iako je u društvu položaj obično poverljiva stvar, načula sam razgovore između drugih devojaka o tome kako su morale da se odreknu kutija za tablete. Što znači da su – sopstvenim greškama

ili greškama roditelja – neke izgubile položaj građanki. Izvitoperene su, kao Kaj.

Od izvitoperenih postoji samo jedna niža oznaka: nastrani. Ali u poslednje vreme više uglavnom i ne čuješ ništa o njima. Kao da su nestali. I čini mi se kao da su, otkako nastranih više nema, izvitopereni zauzeli njihovo mesto – barem u kolektivnom umu Društva.

U Oriji niko nije govorio o pravilima promene statusa, i ranije sam se brinula da će zbog mene obeležiti čitavu porodicu. Ipak, sada sam iz Kajeve priče i iz priča drugih devojaka, kad ne paze šta govore, proključala pravila.

Pravila su sledeća: Ako jednom *roditelju* promene status, isto se dešava i čitavoj porodici.

No, ako *dete* dobije drugačiji status, porodica ostaje na istom. Dete samo nosi teret izgreda.

Kaju su promenili status zbog oca. A onda su ga, kad je Markamovima umro prvi sin, poslali u Oriju. Sada shvatam koliko su Kajeve okolnosti bile zaista retke – kako je zapravo mogao da se vrati z Spoljašnjih provincija samo zato što je neko drugi poginuo, i kako su mu tetka i teča, Patrik i Ejda Markam, možda bili na još višem položaju u Društvu nego što je iko od nas imao pojma. Pitam se šta je sad s njima. Od te pomisli se sledim.

Ipak, podsećam sebe, odlazak da spasavam Kaja neće mi uništiti porodicu. Mogu da izazovem promenu sopstvenog statusa, ali ne i njihovog.

Čvrsto se držim ove pomisli – da će svejedno biti bezbedni, kao i Zander, ma kud ja otišla.

„Poruke“, kaže oficirka i ulazi u prostoriju. To je ona oštrog gasa i blagih očiju. Klimne nam glavom i počinje da čita imena. „Majra Voring.“

Majra izlazi. Svi posmatramo i brojimo. Kao i obično, Majra dobija tri poruke. Kako bi nam svima uštedela vreme – da ne stojimo u redu pred prijemnikom – oficirka štampa stranice i čita ih pre nego što ih mi vidimo.

Za Indi nema ničeg.

A za mene samo jedna poruka, zajednička od Brema i roditelja. Od Zandera ništa. Do sada nije propustio nijednu nedelju.

Šta li se desilo? Stežem torbicu i čujem gužvanje papira unutra.

„Kasija“, kaže oficirka. „Molim te, hajde sa mnom u glavnu salu. Neko želi da razgovara s tobom.“

Ostale devojke iznenađeno pilje u mene.

A onda me preseca jeza. Znam ko je sigurno posredi. Moja zvaničnica, koja preko prijemnika proverava šta je sa mnom.

Njeno lice jasno vidim pred očima, svaku ledenu crtu. Ne želim da pođem.

„Kasija“, kaže oficirka. Osvrćem se prema devojkama, prema kolibi koja iznenada deluje toplo i ugodno, pa ustajem i krećem za njom. Vodi me natrag stazom do

glavne sale i do prijemnika. Preko cele prostorije čujem ga kako bruji.

Časak pre nego što podignem oči ka prijemniku, gledam u zemlju. Umiri lice, ruke, oči. Gledaj u njih i ne daj da te prozru.

„Kasija“, kaže neki drugi, poznati glas.

A onda podignem pogled i ne verujem rođenim očima.
Evo ga ovde.

Na prijemniku nema ničeg, a on stoji preda mnom, stvaran.

Evo ga.

Zdrav, čitav i nepovređen.

Ovde.

Nije sam – pored njega je neki zvaničnik – ali svejedno, evo ga...

Ovde.

Crvenim i izbornim rukama prekrivam oči, jer ovaj prizor je previše za mene.

„Zanderu“, kažem.

TREĆE POGLAVLJE

Kaj

Prošlo je mesec i po dana otkako smo onog dečaka ostavili u vodi. Sad ležim u prašini, a odozgo pljušti vatra.

Ovo je pesma, govorim sebi, kao i uvek. Basovi potmulih udaraca, sopranska vriska, tenor mog rođenog straha. Sve je to deo muzike.

Ne pokušavaj da bežiš. Kazao sam i ostalima, ali novi lažni seljani nikad ne slušaju. Veruju u ono što im je Društvo reklo na putu ovamo: *Odležite koliko treba u selima i dovešćemo vas kućama za šest meseci. Vratićemo vam status građana*.

Niko ne poživi šest meseci.

Kad se izverem odavde, zgrade će biti crne, a žbunje žalfije izlomljeno i sivo. Spaljena, mrtva tela razasuta po narandžastoj, peskovitoj zemlji.

A sada je predah u pesmi i ja psujem. Vazdušni brodovi su u pokretu. Znam šta privlači paljbu.

Rano jutros, po smrznutom tlu iza mene su zaškripitale čizme. Nisam se osvrnuo da vidim ko me je pratio do ivice sela.

„Šta to radiš?“, zapitao je neko. Nisam prepoznao glas, ali to nema mnogo veze. Iz logora stalno šalju nove u sela. U poslednje vreme sve brže i brže ginemo.

I pre nego što su me u Oriji ugurali u voz, znao sam da nas Društvo nikad neće poslati u borbu. Za to imaju gomilu tehnologije i oficira koji su prošli obuku. Ljude koji nisu izvitopereni ili nastrani.

Ono što Društvu treba – ono za šta im služimo – jesu tela. Lažni seljani. Seljakaju nas. Premeštaju nas tamo gde im treba više ljudi koji će privući neprijateljsku vatru. Žele da Neprijatelj misli kako su Spoljašnje provincije još naseljene i pogodne za život, premda sam ovde video samo ljude poput nas. Bace nam s neba s taman toliko stvari da ostanemo u životu dok nas Neprijatelj ne pobije.

Niko se ne vraća kući.

Osim mene. Ja sam došao kući. Potičem iz Spoljašnjih provincija.

„Sneg“, rekao sam novom lažnom seljaninu. „Gledam sneg.“

„Ovde ne pada sneg“, otpuhnuo je.

Nisam odgovarao. Nastavio sam da gledam ka najbližoj visoravni. Vredi to videti – beli sneg na crvenom stenju. Dok se topi, iz beline se pretvara u kristalnu jasnoću prožetu dugama. Nekad sam bivao na visijama kad počne da veje. Poput perja je padao na biljke, mrtve zbog zime, i bilo je divno.

Iza sebe, čuo sam ga kako se okreće i trči ka logoru. „Vidite visoravan“, prodrao se, a ostali su se uzvrpoljili i uzvratili mu uzbuđenom vikom.

„Kaju, idemo po sneg!“, neko je zaurloao na mene nekoliko časaka kasnije. „Hajde!“

„Nećete uspeti“, rekao sam im. „Prebrzo se istopi.“

No niko me nije slušao. Zvaničnici nas i dalje more žedu, a ono malo vode što imamo ima ukus na unutrašnjost čuture. Najbliža reka *jeste* zatrovana, a kiša pada retko.

Jedan hladan gutljaj sveže vode. Jasno mi je zašto su želeli da pođu.

„Jesi li siguran?“, doviknuo mi je jedan u odlasku, a ja sam opet klimnuo glavom.

„Vik, ideš?“, neko je viknuo.

Vik je ustao, jednom rukom zaklonio neumoljive plave oči, i pljunuo na smrznutu žalfiju. „Ne“, rekao je. „Kaj kaže da će se istopiti pre nego što stignemo. A treba iskopati grobove.“

„Stalno nas teraš da kopamo“, požalio se jedan lažni seljanin. „Trebalo da se ponašamo kao zemljoradnici. Društvo je tako kazalo.“ U pravu je. Žele da iz seoskih šupa uzmemo

lopate i seme i sadimo zimsku letinu, a tela ostavljamo da leže tu gde su. Čuo sam kako ostali lažnjaci pričaju da se u drugim selima tako radi. Lešine ostavljaju Društvu ili Neprijatelju ili životinjama koje ih možda požele.

Ali Vik i ja sahranjujemo ljude. Počelo je od dečaka u reci i još niko nas nije zaustavio.

Vik se zasmejao; zvučalo je ledeno. U odsustvu zvaničnika ili oficira, on nam je postao nezvanični vođa i ostali lažni seljani ponekad zaborave da on u sklopu Društva zapravo nema moć. Zaboravljaju da je i sam izvitoperen. „Ni na šta vas ja ne teram. Ni Kaj. Znae ko to radi, i ako hoćete da stavljate život na kocku tamo gore, ja vas neću sprečavati.“

Sunce se popelo više, kao i oni. Neko vreme sam posmatrao. Zbog crne svakodnevne odeće i razdaljine od sela do visoravni, ličili su na mrave koji se roje uzbrdo. Onda sam ustao, vratio se na posao i kopao rake na groblju za one koji su izginuli u sinoćnoj pucnjavi.

Vik i ostali radili su pored mene. Trebalo je iskopati sedam raka. To nije previše, kad se uzme u obzir žestina pucnjave i činjenica da smo mogli izgubiti gotovo stotinu.

Leđima sam se okrenuo dečacima koji su se uspinjali da ne bih morao da gledam kako se sneg do kraja topi pre nego što stignu do visoravni. Pentranje je gubljenje vremena.

Takođe je gubljenje vremena razmišljati o ljudima kojih više nema. A sudeći po tome kako se ovde sve razvija, nemam mnogo vremena za gubljenje.

Ipak, ne mogu ja tu ništa.

Prve noći u Javorovim konacima gledao sam kroz prozor svoje nove spavaće sobe i ništa mi nije delovalo poznato niti je ličilo na dom. Zato sam se okrenuo na drugu stranu. A onda je na vrata ušla Ejda i dovoljno mi je ličila na majku da sam opet prodisao.

Pružila mi je kompas. „Naši roditelji imali su dve ćerke i samo jednu starinu. Tvoja majka i ja dogovorile smo se da ćemo ga držati kod sebe naizmenično, ali onda ti je majka otišla.“ Otvorila mi je šaku i u nju spustila kompas. „Imale smo zajedničku starinu. A sada imamo zajedničkog sina. Ovo je za tebe.“

„Ne mogu da ga zadržim“, rekao sam joj. „Izvitoperen sam. Nije nam dozvoljeno da imamo ovako nešto.“

„Nije važno“, kazala je Ejda. „Tvoj je.“

A onda sam ga dao Kasiji, a ona meni zelenu svilu. Znao sam da će mi je jednog dana oduzeti. Znao sam da neću uspeti da je zadržim. I zato sam je, kada smo poslednji put silazili niz Brdo, vezao za drvo. Hitro, da Kasija ne primeti.

Volim da je zamišljam na vrhu Brda, na vetru i kiši.

Jer, na kraju krajeva, ne možeš uvek da biraš šta ćeš zadržati. Biraš samo kako ćeš se od toga oprostiti.

Kasija.

Mislio sam na nju kad sam prvi put ugledao sneg. Mislio sam: *Mogli bismo da se popnemo do tamo. Makar se i sav istopio. Sedeli bismo i ispisivali reči u još vlažnom pesku. Mogli bismo, da nisi negde drugde.*

Ali s druge strane, prisetio sam se, nisi ti otišla, već ja.

* * *

Na ivici groba sada se pojavljuje čizma. Po zarezima na ivici đona – ovde neki koriste taj metod da označe koliko su preživeli – znam čija je. Niko drugi nema toliko zareza, niko nije obeležio toliko dana. „Nisi mrtav“, kaže Vik.

„Ne“, kažem i ustajem. Ispljunem zemlju i dohvatim lopatu.

Vik kopa pored mene. Nijedan ne priča o ljudima koje danas nećemo moći da sahranimo. Onima koji su pokušali da se uspentraju do snega.

Nakon povratka u selo, čujem lažnjake kako se dovikuju, a nešto viču i nama. „Evo još trojice mrtvih“, galame oni, pa podignu pogled i učute se.

Nijedan lažni seljanin koji se zaputio na visoravan neće se vratiti. Shvatam kako se nadam nemogućem – da su pre paljbe barem utolili žeđ. Da su umrli usta punih čistog, hladnog snega.

ČETVRTO POGLAVLJE

Kasija

Zander, ovde, preda mnom. Plava kosa, plave oči, Zosmeh toliko topao da se ne mogu uzdržati, već posežem prema njemu još pre nego što nam zvaničnik dozvoli da se dodirnemo.

„Kasija“, kaže Zander; ni sam ne čeka. Uzima me u zagrljaj i čvrsto stežemo jedno drugo. Čak se i ne trudim da se uzdržim; zagnjurim mu glavu u grudi, u odeću koja miriše na dom i na njega.

„Nedostajala si mi“, grmi njegov glas iznad moje glave. Zvuči dublje. On sam deluje snažnije. Pored njega mi je tako lepo, tako sjajno, da mu obema rukama obuhvatam lice, povlačim ga dole i ljubim ga u obraz, opasno blizu usta. Kad se odmaknem, oboma nam suze oči. Prizor je toliko neobičan – Zander u suzama – da mi zastaje dah.

„Ti si meni nedostajao“, kažem mu, i pitam se koliko ovaj bol u meni potiče od činjenice što sam izgubila i Zandera.

Zvaničnik iza Zandera se osmehuje. Naš ponovni susret tačno je kako treba. On se nenapadno malo odmiče – neće da nam smeta – i unosi nešto u čitač. Verovatno nešto u stilu: *Obe jedinike pri susretu ponele su se na odgovarajući način.*

„Kako?“, pitam Zandera. „Kako to da si ovde?“ Lepo mi je što ga vidim, gotovo isuviše lepo. Da ne sprovodi moja zvaničnica još nekakav ogled?

„Od izbiranja nam je prošlo pet meseci. Svi izabrani istog meseca kad i mi prvi put se susreću licem u lice. Odsek *to* još nije ukinuo.“ Osmehuje mi se s nekakvom tugom u očima. „Istakao sam da više ne živimo blizu, dakle i mi zaslužujemo susret. A običaj je sresti se tamo gde devojka živi.“

Nije rekao *u devojčinoj kući*. Razume. U pravu je. Ovde živim. Ali radni logor nije dom. Mogla bih Oriju da nazovem domom, jer tamo žive Zander i Em, i jer sam odatle potekla. Iako nisam tamo živela, mogla bih i ono novo mesto u Keji nazvati domom, jer tamo su mi roditelji i Brem.

A o mestu gde živi Kaj mislim kao o domu, iako mu ne znam ime, niti gde se tačno nalazi.

Zander me hvata za ruku. „Smemo u izlazak“, kaže. „Ako hoćeš.“

„Naravno“, odgovaram kroz smeh. Ne mogu da se uzdržim. Pre nekoliko minuta prala sam ruke i bila

usamljena, a sada je Zander ovde. Kao da sam prošla pored osvetljenih prozora kuće u Konacima i pretvarala se da me baš briga za ono što sam izgubila i ostavila za sobom, a onda sam se iznenada našla u toj zlatasto-toploj sobi a da nisam ni prstom mrdnula da otvorim vrata.

Zvaničnik pokazuje ka izlazu i shvatam da posredi nije isti onaj koji nas je pratio u šetnji do sale za ručavanje u Konacima. To su posebno uredili radi mene i Zandera, umesto prvog razgovora preko prijemnika, pošto smo se već poznavali. Zvaničnik koji nas je te večeri pratio bio je mlad. I ovaj je, ali izgleda dobroćudnije. Primećuje da sam bacila pogled u njegovom pravcu i nagingje glavu; pokret je zvaničan i učtiv, ali nekako srdačan. „Nema više svaki izabrani par određenog zvaničnika“, objašnjava mi. „Ovako je delotvornije.“

„Prekasno je za jelo“, kaže Zander. „Ali možemo u grad. Kuda bi ti?“

„Čak i ne znam čega sve ima“, kažem. Nejasno se sećam dolaska u grad vozom izdaleka i prolaska ulicom do prevoznog sredstva koje nas je dovezlo u logor. Sećam se neba i na njemu varnica od oskudnog crvenog i zelenog lišća na gotovo golom drveću. Ipak, je li to bio *ovaj* grad ili neki u blizini nekog drugog logora? Ako je lišće bilo tako jarko, sigurno je bilo ranije jesenas.

„Centar je ovde manji“, kaže Zander. „Ali imaju isto što i mi u Konacima – muzičku salu, centar za igre, jednu-dve predstave.“

Predstava. Baš dugo nisam bila na predstavi. Načas mi se čini da ću izabrati to; čak i zaustim da izgovorim. Zamišljam kako se gledalište zamračuje i srce mi lupa dok čekam da se na ekran izdignu slike i da kroz zvučnike nabuja muzika. Onda se prisetim paljbe i suza u Kajevim očima dok se svetla pale, i u meni sevne još jedna uspomena. „Imaju li muzej?“

Zanderu nešto zaigra u očima; ne znam šta. Pomalo mu je smešno? Iznenaden je? Naginjem se ka njemu i pokušavam da vidim; Zander za mene obično nije tajna. Otvoren je, iskren, priča koju čitam iznova i iznova, i uvek me oduševi. Ipak, ovog trenutka ne znam šta misli. „Imaju“, kaže.

„Ja bih tamo“, kažem, „ako nemaš ništa protiv.“

Zander klima glavom.

Treba nam neko vreme da peške stignemo do grada i snažan miris zemljoradnje svud je oko nas – zapaljeno drvo i hladan vazduh i jabuke koje previru. Osećam talas topline prema ovom mestu, što svakako ima veze s dečkom koji stoji pored mene. Zander ulepša svako mesto, svaku osobu. U večernjem vazduhu oseća se slatkogorka primesa onoga što je moglo biti, meni zastaje dah, i pod toplom svetlošću ulične lampe Zander se okreće da me pogleda. Oči mu još govore o onom što bi moglo biti.

Srce mi se steglo – muzej ima samo jedan sprat. Baš je mali. Šta ako je ovde sve drugačije nego u Oriji?

„Zatvaramo za pola sata“, kaže čovek za šalterom. Uniforma mu deluje izlizano i umorno baš kao i on sam, kao da se rašiva po ivicama. Gura ruku preko stola i dodaje nam čitač. „Ukucajte imena“, kaže. Što i radimo; prvo zvaničnik. Izbliza i zvaničnik oko očiju ima isti taj umorni izgled kao i stariji čovek za šalterom.

„Hvala“, kažem nakon što ukucam ime i gurnem čitač nazad ka njemu.

„Nemamo mnogo šta da se vidi“, kaže nam.

„Nema veze“, odvracam.

Pitam se čudi li se zvaničnik što smo odlučili da dođemo ovamo, ali, na moje iznenađenje, gotovo čim uđemo u glavnu izložbenu prostoriju muzeja, on se okreće na drugu stranu. Kao da *želi* da nam omogući razgovor nasamo. Prilazi staklenoj vitrini i naginje se napred s rukama iza leđa, gotovo otmeno nehajan. Dobrodušan zvaničnik. Sigurno postoje. Deda je bio takav.

Preplavljuje me olakšanje kad gotovo istog časa pronađem ono što tražim – zastakljenu mapu Društva. Nalazi se u središtu sobe. „Eno“, kažem Zanderu. „Da pogledamo ono.“

Zander klima glavom. Dok čitam imena reka, gradova i provincija, on se pored mene premešta s noge na nogu i provlači prste kroz kosu. Za razliku od Kaja, koji je na ovakvim mestima miran, Zander uvek izvodi niz samouverenih pokreta, talasića kretanja. Zato mu igre tako dobro polaze za rukom – zbog izvijanja obrva, osmeha, načina na koji rukama neprestano pomera karte.

„Taj eksponat odavno nisu ažurirali“, kaže neki glas iza nas i prepadne me. Čovek koji je bio za šalterom. Osvrćem se po prostoriji u potrazi za još nekim radnikom. Vidi šta radim i gotovo žalostivo se osmehuje. „Ostali su pozadi, zatvaraju za večeras. Ako vas išta zanima, samo mene možete da pitate.“

Bacam pogled ka našem zvaničniku. Još stoji kraj vitrine najbliže vratima, naizgled potpuno usredsređen na izložbeni materijal. Gledam u Zandera i pokušavam da mu pošaljem bezglasnu poruku. *Molim te.*

Načas mislim da ne razume ili ne želi. Prstima steže moje, oči mu postaju strože i malčice steže vilicu. No onda mu lice smekša i on klimne glavom. „Požuri“, kaže, pušta me i kreće se ka zvaničniku na drugoj strani prostorije.

Moram da pokušam, premda ne mislim da ovaj umorni sivi čovek zna odgovore i nada mi izmiče. „Volela bih da saznam nešto više o slavnoj istoriji provincije Tane.“

Pauza. Otkucaj srca.

Čovek udiše i počinje da govori. „Provincija Tana je puna geografskih divota i poznata je po zemljoradnji“, govori ravnim glasom.

Ne zna. Srce mi se steže. Još u Oriji Kaj mi je rekao kako pesme koje mi je deda dao možda nešto vrede, kao i da su pitanja o istoriji provincije način da arhivarima staviš do znanja kako želiš trgovinu. Nadala sam se da je i ovde isto. Baš sam glupa. Možda u Tani uopšte i nema arhivara, a ako ih i ima, sigurno imaju pametnija posla nego da čekaju da se zatvori ovaj siroti muzejčić.

Čovek nastavlja. „Ponekad je u doba pre Društva u Tani bilo poplava, ali to je već mnogo godina pod kontrolom. U Društvu spadamo u zemljoradničke provincije s najvećom proizvodnjom.“

Ne osvrćem se ka Zanderu. Niti ka zvaničniku. Gledam samo u mapu ispred sebe. I ranije sam probala da trgujem i takođe nije upalilo. Ipak, prvi put je tako bilo jer se nisam mogla naterati da se odrekнем pesme koju sam delila s Kajem.

Onda primećujem da je čovek ućutao. Gleda pravo u mene. „Još nešto?“

Trebalo bi da odustanem. Da se osmehnem, okrenem se Zanderu i zaboravim na ovo, pomirim se s tim da ovaj čovek ne zna ništa više i manem se toga. Ipak, iz nekog razloga iznenada mi pada na pamet jedan crveni list, među poslednjim koji izdržavaju naspram neba. Dahnem. On pada.

„Da“, kažem tiho.

Deda mi je dao dve pesme. Kaj i ja smo se oduševili Tomasovom, ali tamo je bilo još reči i one mi sada padaju na pamet. Ne sećam se čitave Tenisonove pesme, ali jedna strofa mi se vraća, jasna u glavi kao da je sve vreme bila tu zapisana. Možda me je podsetila pažnja koju je čovek posvetio poplavama:

„Možda me daleko od našeg vremena, mesta

Odnese te plime ćud.

Nadam se da ću lično sresti Pilota

Kad budem prešao sprud.“